
Clarify the Effective Structures and Challenges of Rural Entrepreneurship Development (Case Study: Zafarabad Village, Noor Abad Rural District, Lorestan Province)

Samira Julayi ^{1*}, Hossein Zinati Fakhrabad ², Zahra Malekjafarian ³

¹ PhD Candidates, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

² PhD Candidates, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

³ MA, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

---

Received Date: 30 July 2022 **Accepted Date:** 08 August 2022

Abstract

Background and Aim: Strengthening rural entrepreneurship as an effective lever in accelerating economic growth and social empowerment plays an important role in the process of rural development. Meanwhile, there are capabilities and obstacles that by identifying them, in addition to the growth and development of entrepreneurship among rural communities, can provide the grounds for achieving sustainable development. Considering the place of entrepreneurship in the process of rural development and the need to identify obstacles and challenges in this field, the aim of this research is to identify the obstacles and challenges of entrepreneurship development in Zafarabad Village, the results of which will help strengthen entrepreneurship and economic development of the studied area.

Methods: The current research is of applied type, and its research method is descriptive-analytical. The statistical population of the research is 567 people of Zafarabad village, according to Morgan's standard table, 200 people were selected as a sample. A systematic random method is used to select the samples. In order to understand the basic variables of the research and summarize them, factor analysis model (varimax rotation method) is used for confirmatory and exploratory purposes. In this method, after removing the ineffective items, the most important effective factors in the capabilities and obstacles of entrepreneurship development in the village are identified and analyzed in order of priorities.

Findings and Conclusion: The results of the research showed that this village has the potential and capabilities of entrepreneurship, but the level of entrepreneurship development in it is low, among the existing obstacles, individual factors have the greatest impact on the development of rural entrepreneurship in the studied area.

Keywords: Entrepreneurship, Rural entrepreneurship, Sustainable development, Zafarabad Village, Noor Abad Rural District, Lorestan Province.

---

* Corresponding Author: Julayi@ut.ac.ir

Cite this article: Julayi, S., Zinati Fakhrabad, H., Malekjafarian, Z. (2022). Clarify the Effective Structures and Challenges of Rural Entrepreneurship Development (Case Study: Zafarabad Village, Noor Abad Rural District, Lorestan Province). *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 3(2), 54-67.

تبیین سازه‌های مؤثر و چالش‌های توسعه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: روستای ظفرآباد، دهستان نورآباد، استان لرستان)

سمیرا جولایی^{۱*}، حسین زینتی فخرآباد^۲، زهرا ملک جعفریان^۳

۱. دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۲. دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳. کارشناس ارشد، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۷

چکیده

زمینه و هدف: تقویت کارآفرینی روستایی به‌عنوان اهمی مؤثر در تسریع رشد اقتصادی و توانمندسازی اجتماعی نقش مهمی در فرایند توسعه روستایی ایفا می‌کند. در این میان قابلیت‌ها و موانعی وجود دارد که با شناسایی آن‌ها علاوه بر رشد و توسعه کارآفرینی در میان جوامع روستایی، می‌توان زمینه‌های دستیابی به توسعه پایدار را نیز فراهم نمود. باتوجه به جایگاه کارآفرینی در فرایند توسعه روستایی و ضرورت شناسایی موانع و چالش‌های پیشرو در این حوزه، هدف از انجام این پژوهش شناخت موانع و چالش‌های توسعه کارآفرینی در روستای ظفرآباد است که نتایج آن یاریگر تقویت کارآفرینی و توسعه اقتصادی منطقه مورد مطالعه است.

روش بررسی: پژوهش حاضر از نوع کاربردی و روش تحقیق آن توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق، ۵۶۷ نفر روستای ظفرآباد است، که طبق جدول استاندارد مورگان، ۲۰۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. برای انتخاب نمونه‌ها از روش تصادفی سیستماتیک بهره گرفته شد. به‌منظور پی‌بردن به متغیرهای زیربنایی تحقیق و تلخیص آن‌ها، با اهداف تأییدی و اکتشافی از مدل تحلیل عاملی (روش چرخش واریمکس) استفاده شد. در این روش پس از حذف گویه‌های بی‌اثر، مهم‌ترین عوامل مؤثر در قابلیت‌ها و موانع توسعه کارآفرینی در روستا به ترتیب اولویت شناسایی و تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان داد این روستا پتانسیل و قابلیت‌های کارآفرینی دارد اما میزان توسعه کارآفرینی در آن پایین است، از بین موانع موجود عوامل فردی بیشترین تأثیر را در توسعه کارآفرینی روستایی در محدوده مورد مطالعه دارند.

کلید واژه‌ها: کارآفرینی، کارآفرینی روستایی، توسعه پایدار، روستای نورآباد، دهستان ظفرآباد، استان لرستان.

* نویسنده مسئول: Julayi@ut.ac.ir

ارجاع به این مقاله: جولایی، سمیرا؛ زینتی فخرآباد، حسین؛ ملک جعفریان، زهرا (۱۴۰۱). تبیین سازه‌های مؤثر و چالش‌های توسعه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: روستای ظفرآباد، دهستان نورآباد، استان لرستان)، فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۳(۲)، ۶۷-۵۴.

مقدمه و بیان مسأله

در دهه‌های اخیر، رشد اقتصادی به دلیل اثرات مثبت خود به یکی از اهداف اصلی سیاست‌های اقتصادی تبدیل شده است. افزایش رشد اقتصادی موجب افزایش کالاها و خدمات، کاهش بیکاری و در نهایت افزایش رفاه اقتصادی می‌شود. در نتیجه بخش عمده‌ای از مبانی نظری در راستای تعیین تأثیرگذارترین متغیرها بر رشد اقتصادی برای طراحی یک سیاست اقتصادی مناسب ایجاد شده‌اند. برای دستیابی و حفظ مرحله رشد اقتصادی در طی زمان باید مجموعه‌ای از اقدامات انجام شود (Miguel-Angel and et al, 2021).

روستاها به‌عنوان بخش بزرگی از نظام اجتماعی و جمعیتی که عوامل انسانی پرشماری در آن‌ها سکونت دارند مملو از قابلیت‌ها و زمینه‌های شناسایی نشده‌ای هستند که شناسایی و بهره‌برداری به‌موقع از آن‌ها در مسیر ایجاد کسب‌وکارهای جدید، می‌تواند مزایای اقتصادی فراوانی برای روستاییان به همراه داشته باشد. روستاها در واقع محیط بکری برای بروز کارآفرینی قلمداد می‌شوند (یاسوری و همکاران، ۱۳۹۴).

باتوجه به رکود اقتصاد و کاهش جمعیت روستایی محققان، سیاست‌گذاران توسعه به طور فزاینده‌ای به دنبال توسعه مشاغل محلی و کارآفرینی به‌عنوان ابزاری برای احیای جوامع روستایی هستند (Maria Rosario, 2020). تقویت کارآفرینی روستایی، به‌عنوان اهرم مؤثری در تسریع رشد اقتصادی و توانمندسازی اجتماعی نقش مهمی در فرایندهای توسعه روستایی ایفا می‌کند (خانی، ۱۳۹۷: ۱۳۴). اکتشافات اصلی در قرن بیستم ناشی از فعالیت‌های ابتکاری بوده است. بسیاری از کشورها از مزیت‌های متعدد کارآفرینی بهره‌مند شده‌اند. نتیجه کارآفرینی مشارکت عمده در درآمد کشور است. کارآفرینان نه تنها به ایجاد کسب‌وکار جدید می‌پردازند، بلکه فرصت‌های اشتغال را افزایش می‌دهند که منجر به کشف منابع جدید، فناوری‌های جدید و نوآوری می‌شود (Iskandarini, 2013).

توسعه کارآفرینی، یکی از مهم‌ترین راهکارهای کاهش فقر و توسعه روستایی به شمار می‌رود (Hall and et al, 2010, 15)؛ زیرا اشتغال و کارآفرینی، یکی از عوامل اصلی ثبات پایداری و نظم روستاهاست. کارآفرینی فرصت‌های جدیدی را برای روستاییان ایجاد می‌کند تا درآمد و سرمایه خود را افزایش دهند؛ همچنین با ایجاد مؤسسات جدید و کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، استانداردهای زندگی در جوامع روستایی بهبود می‌یابد. نقش کارآفرینی در توسعه اقتصادی روستاها در زمینه‌هایی نظیر دستیابی روستاییان به کالاها و خدمات موردنیاز، رشد اقتصادی روستاها، کاهش پدیده مهاجرت به شهرها، تشویق به ایجاد کسب‌وکارهای جدید و ارتقای سطح امنیت اجتماعی و رفاه در روستاست (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۳). یک فعالیت کارآفرینی تحت‌تأثیر عوامل گوناگونی، مانند ویژگی‌ها و انگیزه‌های فردی، آموزش، فرهنگ و آداب‌ورسوم، قوانین، سیاست‌ها و دانش فنی است که می‌تواند آثار و نتایج مختلفی را به لحاظ الگوهای رفتاری، اقتصادی، اجتماعی و... در برداشته باشد (Alison, 1990, 166)؛ بنابراین، بر اساس فرصت‌ها و موانع پیشروی کارآفرینان روستایی، این عوامل می‌تواند به موفقیت بالای کارآفرینان منجر شود. احساسات و انگیزه اولیه در کارآفرینان، هیجان، شوق، علاقه و تعهد می‌تواند عامل کلیدی موفقیت آنان باشد (افتخاری و سجاسی، ۱۳۹۲: ۴۱). با وجود داشتن چنین برنامه‌هایی، اعتقاد بر این است که تلاش‌های دولت و نهادهای محلی از طریق سیاست‌ها و برنامه‌های کارآفرینی باید مطابق با مشخصات جوامع روستایی انجام شود (Abd Razak Ahmad, 2010).

موفقیت برنامه‌های توسعه کارآفرینی روستایی به سیاست و استراتژی دولت‌ها وابسته است. پترین (۱۹۹۴) استدلال کرد که کارآفرینی به‌منظور توسعه روستایی، بر خلاف توسعه که مبتنی بر جذب سرمایه انسانی و سرمایه‌گذاری از خارج است، مبتنی بر تحریک استعداد محلی کارآفرینی است و باعث ایجاد شغل و افزودن ارزش اقتصادی به یک منطقه می‌شود. درعین حال باید منابع کمیاب در جامعه حفظ شود. برای سرعت بخشیدن به توسعه اقتصادی روستایی، افزایش عرضه کارآفرینان ضروری است. در مناطق عمدتاً روستایی، استراتژی‌ها و برنامه‌ها به‌ندرت به کارآفرینی روستایی مرتبط بوده‌اند.

از طرفی سیاست یا استراتژی کارآفرینی روستایی باید با کارآفرینی موردنیاز همسو باشد. در این میان پرداختن به توسعه کارآفرینی برای روستاییان اهمیت حیاتی برخوردار است؛ چرا که اگر روستاییان با دلایلی از جمله موانع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، فردی و دولتی مواجه نباشند، می‌توانند منابع را به نحو مطلوب به کار گرفته، در غیر این صورت فقر، توسعه‌نیافتگی، نابرابری فزاینده، بیکاری و مهاجرت در سطح روستاها، ارمغان آن خواهد بود. چالش‌های پیش‌روی کارآفرینان روستایی ممکن است هم ساختاری باشد و هم اجتماعی (Maria Rosario, 2020).

بررسی‌های صورت گرفته در روستای ظفرآباد حاکی از آن است که این روستا دارای قابلیت‌هایی جهت توسعه کارآفرینی نظیر فراوری پشم، کاشت گیاهانی نظیر زیره و بابونه، پرورش زنبور عسل، صنایع دستی و گردشگری با تأکید بر درختان بلوط می‌باشد، اما موانعی در این بین وجود دارد که شناسایی در جهت رفع آن‌ها می‌تواند باعث رشد و توسعه اقتصادی، کاهش مهاجرت نیروی فعال و کارآمد روستاییان به شهر و ترک مشاغل کاذب و تخریب‌کننده محیط‌زیست از جمله آسیب‌زدن به درختان بلوط جهت امرارمعاش، شود. هدف و مسئله اصلی پژوهش حاضر، بررسی زمینه‌ها و سازه‌های مؤثر و چالش‌ها و موانع توسعه کارآفرینی در روستای ظفرآباد است که بر اساس آن سؤالات زیر مطرح می‌شود:

- سازه‌های مؤثر در تقویت توسعه کارآفرینی روستایی ظفرآباد کدامند؟
- چالش‌ها و موانع پیش رو در جهت توسعه کارآفرینی روستایی ظفرآباد کدامند؟
- با چه رویکردی می‌توان چالش‌های پیش‌روی توسعه کارآفرینی را مرتفع نمود؟

مبانی نظری پژوهش

کارآفرینی به‌عنوان موتور محرک رشد اقتصادی به‌خصوص در کشورهای درحال توسعه شناخته شده است. بدون آن عوامل دیگر توسعه از بین می‌روند. کارآفرینی از طریق گسترش دانش و افزایش رقابت کارآفرینان، سبب تحریک رشد اقتصادی می‌شود (Abd Razak Ahmad, 2012).

تاکنون تعاریف متعددی از کارآفرینی ارائه شده است؛ در تعریف کلی می‌توان کارآفرینی را فرایندی دانست که فرد کارآفرین با ایده‌های نو و خلاق و شناسایی فرصت‌های جدید و یا بسیج منابع به ایجاد کسب‌وکار مبادرت می‌کند و فرد کارآفرین کسی است که متعهد می‌شود مخاطره‌های یک فعالیت اقتصادی را سازماندهی، اداره و تقبل کند (خانی، ۱۳۹۷: ۱۱۸). همچنین کارآفرینی روستایی به معنای به‌کارگیری خلاقیت و نوآوری در فعالیت‌های مربوط به کشاورزی و غیرکشاورزی است. کارآفرینی روستایی با کارآفرینی شهری تفاوتی ندارد. کارآفرینی روستایی یکی از ارکان اصلی توسعه اقتصادی روستایی است و آن را می‌توان به‌طور کلی ایجاد سازمان جدیدی معرفی کرد که محصول جدیدی را معرفی می‌کند، بازار جدیدی را عرضه و ایجاد می‌کند، یا از یک فناوری جدید در محیط روستایی استفاده می‌کند. کارآفرین روستایی کسی است که در یک مکان روستایی زندگی می‌کند و به ایجاد ثروت محلی کمک می‌کند و تمرکز آن‌ها بر کشاورزی یا فعالیت‌های غیرکشاورزی است (Abd Razak Ahmad, 2012).

دگی و مارتین (۲۰۰۹) ویژگی‌های کارآفرین روستایی را چنین بیان می‌کنند: مستقل، ریسک‌پذیر، موفقیت‌زاد، دارای اعتمادبه‌نفس، خوش‌بین، سخت‌کوش و نوآور و درعین‌حال قادر به سازگاری با هر تغییر محیطی است. مطالعه برنامه‌ها و راهبردها، سیاست‌ها و راهکارهای مختلف توسعه (در سطوح مختلف) در زمینه توسعه کارآفرینی در روستاها، درس‌ها و نکات کلیدی بسیار مهمی را پیش روی ما گذاشته است که توجه به آن‌ها و یادگیری نکات، باعث روشن شدن فضای کارآفرینی در روستاها و تسهیل و تسریع فرایند سیاست‌گذاری در این زمینه خواهد شد (عنابستانی، ۱۳۹۷). در روستاها

طبیعتاً محدودیت‌هایی برای راه‌اندازی فعالیت‌های کارآفرینی وجود دارد که شناسایی آن‌ها به اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی روستاها کمک می‌کند.

موانع کارآفرینی: انتقال نادرست مفهوم واژه کارآفرینی، موجب گردیده است که صرفاً معنی ایجاد کار و یا اشتغال‌زایی از این واژه برداشت می‌شود؛ درحالی‌که کارآفرینی دارای مفهومی وسیع‌تر و کارکردهایی بیش از اشتغال‌زایی است. برداشت ناصحیح از این مفهوم و همچنین تورم نیروی انسانی بیکار در جامعه، موجب شده بسیاری از سیاست‌هایی که برای توسعه آن اتخاذ شده و نیز در بخشنامه‌ها و سخنرانی‌هایی مسئولان در این خصوص، صرفاً جنبه اشتغال‌زایی برای آن در نظر گرفته شود. درحالی‌که کارآفرینی دارای پیامدهای مثبت و مهم دیگری دارد از جمله: بارور شدن خلاقیت‌ها، ترغیب به نوآوری و توسعه آن، افزایش اعتمادبه‌نفس، ایجاد و توسعه فناوری، تولید ثروت در جامعه و افزایش رفاه عمومی. لیکن در صورتی‌که فقط به جنبه اشتغال‌زایی آن توجه شود، از سایر پیامدهای آن بی‌بهره خواهیم ماند (زالی و رضوی، ۱۳۸۷: ۱۱۲). با توجه به مطالعات و بررسی‌هایی انجام شده موانع زیادی در خصوص توسعه کارآفرینی وجود دارد که در ذیل به شرح برخی از آن‌ها می‌پردازیم.

جدول ۱. موانع تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی روستایی

عوامل فردی	عوامل اقتصادی	عوامل فرهنگی اجتماعی	عوامل زیرساختی
عدم پذیرش تغییر و انجماد فکری	فقدان سرمایه‌گذار	خانواده و نگرش جامعه به کار	محدودیت امکانات طبیعی - انسانی
عدم ریسک‌پذیری	عدم حمایت دولت	تبعیض جنسیتی	نظام کارآمد بوروکراتیک
عدم روحیه کارگروهی و اعتماد به یکدیگر	فرهنگ ضعیف ناسازگار و محافظه‌کارانه	محدودیت‌های اجتماعی سیاسی	محدودیت‌های قانونی
عدم روحیه پشتکار و شکست‌ناپذیری		ضعف منابع اطلاعاتی و آگاهی و آموزش	

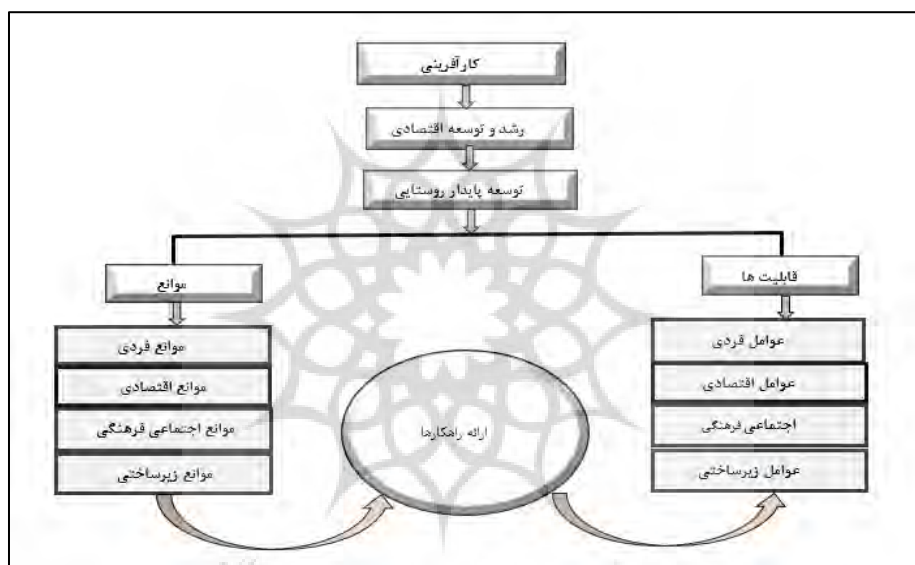
منبع: (زالی و رضوی، ۱۳۸۷: ۱۱۲).

نقش الگوها در تقویت کارآفرینی: الگوهای کارآفرینی را می‌توان منبع احتمالی سرمایه انسانی یا اجتماعی دانست. درک بهتر این محرک بالقوه کارآفرینی ممکن است منجر به توسعه و استفاده از ابزارهای اضافی برای افزایش فعالیت و نتایج کارآفرینی شود. بینش در رابطه بین کارآفرینی و الگوها برای کشف اینکه آیا منابع سرمایه‌گذاری شده در این برنامه‌ها عاقلانه مصرف می‌شوند یا می‌توانند به طور مؤثرتری استفاده شوند مهم است (Niels Bosma, 2011).

الگوها می‌تواند انگیزه کارآفرینی را افزایش دهد. این ممکن است، به نوبه خود بر اهداف کارآفرینی و در نهایت فعالیت کارآفرینی تأثیر مثبت می‌گذارد (Krueger et al, 2000). نقش مثال‌های مثبت کارآفرینی برای تقویت فعالیت کارآفرینی مهم است (Fornahl, 2003: 50). به‌طور کلی، محققان تاکنون توجه کمی به مطالعه نقش الگوها در کارآفرینی داشته‌اند.

نقش آموزش در تقویت کارآفرینی: پیشرفت یک ملت تابعی از سطح دانش مردم است که تا حد زیادی، مربوط به سطح کیفیت آموزش و توسعه هدفمند آموزش در آن ملت است. چنین پیشرفت یا توسعه‌ای می‌تواند فقط هنگامی اتفاق بیفتد که یک فرد در جامعه دارای کار پرسود است و درآمدش نیز افزایش یافته است. این می‌تواند زمانی امکان‌پذیر باشد که دولت، سیاست‌های آموزشی را به سمت آموزش و وظیفه‌ای انتقال دهد که منجر به ایجاد شغل و همچنین اعتمادبه‌نفس شود. آموزش کارآفرینی وسیله‌ای است که دولت می‌تواند از طریق آن به توسعه در جامعه برسد. گنجاندن درس کارآفرینی در تمامی رشته‌ها تا حد زیادی، به حل مشکل بیکاری کمک می‌کند. آموزش در کارآفرینی به‌عنوان کلید اصلی در تشویق

پتانسیل راه‌اندازی کسب‌وکار در میان فارغ‌التحصیلان شناخته شده است. برخی بر این باورند که قابلیت‌های کارآفرینی ذاتی نیست و کارآفرینی اینچنین، رفتاری است که صفت شخصیتی نیست بلکه می‌توان آن را آموخت. تلاش‌ها در جهت تحریک فعالیت‌های کارآفرینی از طریق آموزش رسمی می‌باشد و بنابراین، فرض می‌کنیم که ممکن است توسط هدایت آموزش کارآفرینی افزایش یا توسعه پیدا کند. دیگران بر این باورند که کارآفرینی، ذاتی است که آن ویژگی ذاتی است نه اکتسابی. درعین حال، با بررسی مطالعات می‌توان اذعان داشت کارآفرینی در ابتدا به‌وسیله تجربه و کشف یاد گرفته می‌شود و یادگیری کارآفرینی باید به‌عنوان یک فرایند مادام‌العمر درک شود که دانش به‌طور مداوم شکل می‌گیرد و به‌عنوان یک تجربه جدید مورد تجدیدنظر قرار می‌گیرد (Maina, 2013 Sule). تا زمانی که انسان برای منابع کاربردی پیدا نکند و به آن ارزش اقتصادی اعطا نکند هر گیاه علف هرز است و هر ماده معدنی چیزی جز سنگ نیست. تا زمانی که کارآفرین برای موارد موجود در طبیعت کاربردی پیدا نکند و به آن ارزش اقتصادی ندهد منابع فاقد ارزش هستند (Harare, 2012).

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

پیشینه پژوهش

ارزیابی مطالعات انجام شده در حوزه کارآفرینی مندرج در جدول ۱، نشان می‌دهد عمده چالش‌های کارآفرینی معطوف به مباحث اقتصادی و زیرساختی است و این امر در مطالعات عنابستانی و همکاران (۱۳۹۶)، رضایی و همکاران (۱۳۹۶)، یاسوری و همکاران (۱۳۹۶) مشهود است، قاسم‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) و قدیری و همکاران (۱۳۹۴)، توجه به زیرساخت‌ها و مباحث آموزشی و حمایتی را مورد توجه قرار داده‌اند، مطالعات خارجی انجام شده هم بیانگر عدم توجه به مهارت، مباحث انگیزشی و مؤلفه‌های فردی و همچنین نبود حمایت‌های مالی مناسب جهت ایجاد و توسعه واحدهای کارآفرینی است.

جدول ۲. مطالعات مرتبط با توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی

نویسندگان	عنوان	نتیجه‌گیری
عنابستانی و جهانتیغ (۱۳۹۶)	بررسی چالش‌های توسعه کارآفرینی سبز دریاچه‌ای در منطقه سیستان	از بین ابعاد چهارگانه بررسی شده نخستین چالش بعد زیرساختی فنی، دومین چالش بعد اقتصادی، سومین آموزشی حمایتی و بعد اجتماعی فرهنگی چهارمین چالش است.
رضایی و همکاران (۱۳۹۶)	موانع و راهکارهای توسعه کارآفرینی سبز در شهرستان کرمانشاه	موانع اقتصادی، زیرساختی، ترویجی آموزشی، فنی و مدیریتی و موانع حمایتی، عمده‌ترین موانع توسعه کارآفرینی سبز در بخش کشاورزی است.
یاسوری و امامی (۱۳۹۶)	کارآفرینی روستایی در ایران و جهان (موانع و چالش‌ها)	کشورهای غرب در عمل از ما در زمینه کارآفرینی جلوتر هستند و گام‌های مؤثرتری برای ایجاد و نهادینه کردن فرهنگ کارآفرینی برداشته‌اند بنابراین نیاز است باز تعریفی دوباره در زمینه فرهنگ کار و کارآفرینی داشته باشیم.
قاسم‌زاده و همکاران (۱۳۹۶)	بررسی چالش‌ها و موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی مطالعه موردی شهرستان سبزوار	موانع فرهنگی - اجتماعی، موانع اقتصادی، موانع سیاست‌گذاری، موانع روان‌شناختی و موانع آموزشی موانع توسعه کارآفرینی هستند که از بین آن‌ها موانع اقتصادی و آموزشی، تأثیرگذارترین موانع پیش روی کارآفرینان زنان روستایی در شهرستان سبزوار می‌باشند.
رضایی مقدم و همکاران (۱۳۹۴)	سازه‌های مؤثر و موانع تحقق توسعه کارآفرینی در مشاغل خانگی بخش کشاورزی در مناطق روستایی شیراز	فضای کسب و کار، به‌کارگیری مدیریت دانش، تجربه قبلی، وجود و ویژگی‌های شخصیتی مانند خلاقیت و برخورداری از مرکز کنترل درونی، حمایت دولت و مهارت‌هایی مدیریتی اثرگذار بر توسعه کارآفرینی هستند. موانع نیز عبارتند از: اطلاعاتی، اقتصادی، بازاریابی، شخصیتی و خانوادگی
قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۳)	تحلیل موانع توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی، مورد: دهستان غنی بیگلو، شهرستان زنجان	عامل اقتصادی، فردی و زیرساختی با توجیه ۱۳/۶۴ درصد واریانس مهم‌ترین عامل توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی است. موانع در منطقه مورد مطالعه: پایین بودن احساس تعلق مکانی، عدم فرصت‌های مناسب اشتغال، عدم سرمایه کافی، پایین بودن ریسک
باقری و نمازیان (۱۳۹۱)	موانع کارآفرینی در ایران، نقش بومی‌سازی و راهکارها	بر اساس نتایج پژوهش بی‌توجهی به ابعاد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی به‌ویژه فرهنگی در زمینه کارآفرینی باعث کاهش کبرایی و اثربخشی فعالیت‌های کارآفرینی در ایران شده است.
جایادانا (۲۰۱۷)	چالش‌های عمده و مشکلات کارآفرینی روستایی در هند	نبود زمینه‌های مناسب بازاریابی، کمبود امکانات اولیه مانند آب و برق و جاده‌های دسترسی و مشکلات اقتصادی از جمله چالش‌های عمده کارآفرینی روستایی در هند است.
Swati Panda (۲۰۱۷)	بررسی و رتبه‌بندی محدودیت‌های زنان کارآفرین در کشورهای در حال توسعه	محدودیت‌های پیش روی زنان در کشورهای در حال توسعه ناشی از تبعیض جنسیتی، تضاد کار - خانواده، مشکل در افزایش سرمایه، عدم وجود زیرساخت، محیط‌های کسب و کار، اقتصادی و سیاسی ناپایدار عدم وجود آموزش و تعلیم و تفاوت‌های شخصیتی است.
موروگانانسم و ناتاراجان (۲۰۱۵)	موانع کارآفرینی در مناطق روستایی	نبود مهارت، کمبود حمایت‌ها، سرمایه ناکافی، ترس از شکست و ناآگاهی از موانع کارآفرینی روستایی به شمار می‌رود.
والینزرگ پچالی (۲۰۱۲)	موانع و محرک‌های کارآفرینی سبز: یک مطالعه اکتشافی	نبود حمایت‌های عمومی کافی از جمله یارانه‌های مالی، مشوق‌های مالیاتی و ... از مسائل بارز موانع کارآفرینی سبز است.
Abd Razak Ahmad (۲۰۱۲)	مطالعات اولیه برنامه‌های توسعه کارآفرینی	موفقیت برنامه توسعه کارآفرینی روستایی به دو عامل بستگی دارد: کارآفرینان که باید درک درستی از برنامه‌ها داشته باشند و برنامه‌ها که باید متناسب با نیاز و شرایط تدوین شوند.
ایسکندرینی (۲۰۱۲)	تأثیر موانع کارآفرینی بر انگیزه کارآفرینی و کاهش بیکاری به‌وسیله توانمندسازی جامعه	موانع: فقدان تخصص کارآفرین که باعث عدم انگیزه کارآفرینی هم می‌شود. (تأثیر موانع بر انگیزه کارآفرینی مثبت است)

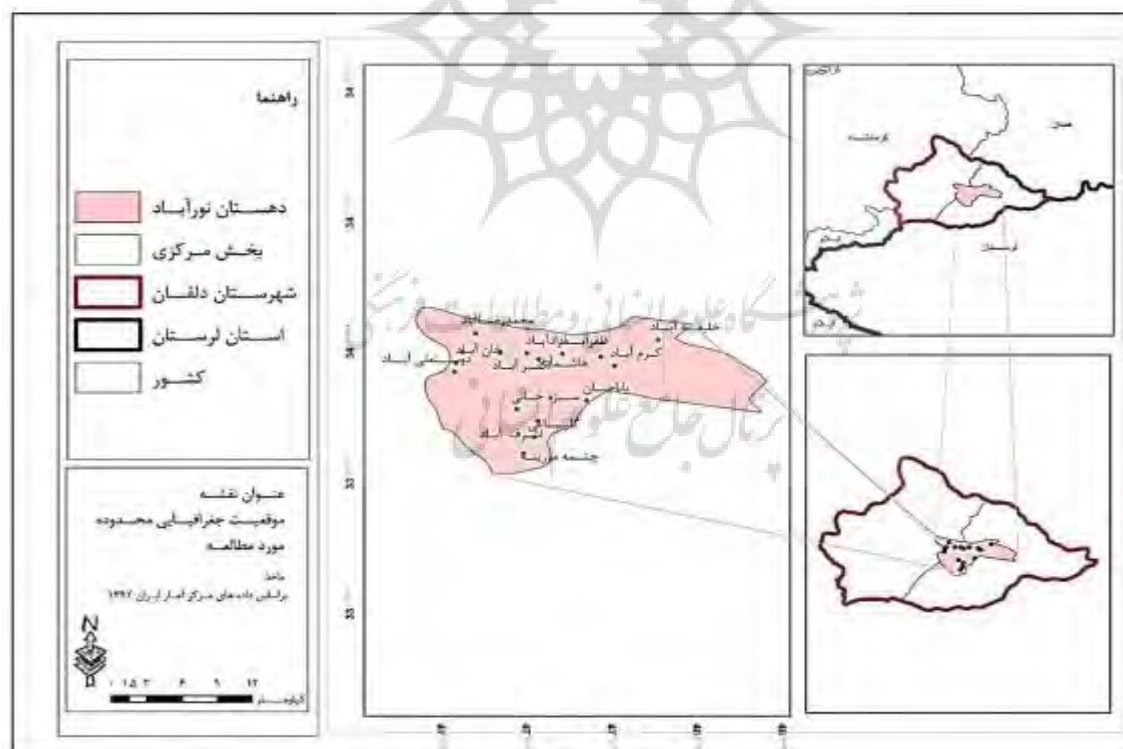
کارآفرینی شامل دو فرایند مربوط به کشف فرصت‌های کارآفرینانه و بهره‌برداری از آن فرصت‌ها است. بعضی از فرایندهای اجتماعی ممکن است توانایی شناخت یا بهره‌برداری از فرصت‌ها را افزایش دهند.

تعهد کارآفرینی به‌عنوان یک زمینه تحقیق

شین و نکاتارامن
(۲۰۰۲)

معرفی محدوده مورد مطالعه

دهستان نورآباد نام دهستانی در بخش مرکزی شهرستان دلفان، استان لرستان در ایران است. شهرستان دلفان بین ۴۷ درجه و ۵۸ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۴ درجه و ۴۰ دقیقه عرض جغرافیایی در شمال استان لرستان واقع شده و از طرف شمال شرقی به همدان، از طرف شمال غربی و غرب به استان کرمانشاه، از سمت شرق به استان نهاوند، از سمت جنوب غربی به شهرستان کوه‌دشت و از سمت جنوب شرقی به شهرستان سلسله محدود شده است. این شهرستان از یک شهر و دو بخش و ده دهستان تشکیل شده است، اما بخش مرکزی شامل شش دهستان (خاوه شمالی، خاوه جنوبی، میربگ شمالی، میربگ جنوبی و دهستان نورآباد) است. دهستان نورآباد، در این بخش قرار دارد که کمترین فاصله را از میان سایر دهستان‌ها به مرکز شهرستان دارد. این دهستان ۴۸ روستا دارد که ۳ روستای آن خالی از سکنه شده‌اند. محدوده مورد مطالعه در این پژوهش روستای ظفرآباد، مرکز این دهستان، می‌باشد. این روستا دارای ۱۴۲ خانوار و ۵۶۷ نفر جمعیت می‌باشد.

شکل ۲. موقعیت منطقه مورد مطالعه

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و روش تحقیق آن توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق، ۵۶۷ نفر روستای ظفرآباد است، که طبق جدول استاندارد مورگان، ۲۰۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. برای انتخاب نمونه‌ها از روش تصادفی سیستماتیک بهره گرفته شد. برای جمع‌آوری اطلاعات از دو روش مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. در مطالعات میدانی، اطلاعات فردی، قابلیت‌ها و موانع توسعه کارآفرینی در این روستا جمع‌آوری شد. برای به‌دست‌آوردن اطلاعات بیشتر، افزون بر تکمیل پرسش‌نامه، از مصاحبه و مشاهده نیز استفاده شد. پس از جمع‌آوری داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از نرم‌افزار SPSS، هریک از مؤلفه‌ها کدگذاری و پس از ورود داده‌ها پردازش شدند.

روایی پرسش‌نامه با استفاده از معیار کایزر، آزمون بارتلت و نظر جمعی از متخصصان تأیید شد و پایایی آن با استفاده از نرم‌افزار SPSS محاسبه و مقدار آلفای کرونباخ معادل ۰/۷۸۲ به دست آمد. به‌منظور پی‌بردن به متغیرهای زیربنایی تحقیق و تلخیص آن‌ها، با اهداف تأییدی و اکتشافی از مدل تحلیل عاملی (روش چرخش واریمکس) استفاده شد. در این روش پس از حذف گویه‌های بی‌اثر، مهم‌ترین عوامل مؤثر در قابلیت‌ها و موانع توسعه کارآفرینی در روستا به ترتیب اولویت شناسایی و تجزیه و تحلیل شدند.

به‌طور کلی از تحلیل عاملی برای همبستگی بین متغیرها استفاده می‌شود. داده‌های بالاتر از ۰/۷ برای تحلیل مناسب، داده‌های ۰/۵۱ تا ۰/۷ متوسط و داده‌های کمتر از ۰/۵ برای تحلیل نامناسبند (مهرعلیزاده و چینی پرداز، ۱۳۸۳: ۵۱). براساس ملاک کایزر فقط ملاک‌هایی نگه داشته می‌شوند که مجموع مجذور بارهای عاملی آن‌ها (مقدار ویژه) یک یا بیشتر باشد (سرمد و دیگران، ۱۳۸۷: ۲۷۳). سپس این خوشه‌ها یا عوامل را باتوجه به آنچه به‌وسیله سؤال‌های آزمون اندازه‌گیری می‌شوند نام‌گذاری می‌کنند (عباس‌زادگان و فتوت، ۱۳۸۴: ۱۰۸). در پژوهش حاضر، کارآفرینی به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شد و متغیرهای مستقل به دو بخش قابلیت‌ها و چالش‌ها و موانع برای توسعه کارآفرینی تقسیم شدند. هر بخش در چهار دسته فردی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیرساختی بررسی شدند.

جدول ۳. مقادیر آلفای کرونباخ مؤلفه‌های مرتبط با توسعه کارآفرینی

مؤلفه‌ها	مقدار آلفا کرونباخ
صلاحیت‌های فردی	۰/۷۶
اقتصادی	۰/۷۹
اجتماعی فرهنگی	۰/۷۲
زیرساختی	۰/۸۶

تحلیل یافته‌ها

به‌منظور بررسی مقایسه میان گروهی و اینکه آیا بین مؤلفه‌های موردنظر رابطه‌ای وجود دارد یا ندارد، از آزمون مقایسه میان گروهی استفاده می‌شود. در رابطه با سازه‌های مؤثر و موانع توسعه کارآفرین مناطق روستایی از پنج مؤلفه صلاحیت‌های فردی، اجتماعی فرهنگی، اقتصادی، زیرساختی استفاده شد. باتوجه به اینکه داده‌های مورد استفاده در سطح رتبه‌ای بوده‌اند بنابراین از آزمون مقایسه‌ای فریدمن برای همه داده‌ها استفاده شده است. ارزیابی نتایج بیانگر وجود رابطه بین مؤلفه‌های تبیین شده با توسعه کارآفرینی روستایی است، از سوی دیگر در حوزه فردی، بهره‌مندی انگیزه و ریسک‌پذیری، در مقوله اقتصاد سرمایه‌گذاری و حمایت‌های دولتی، در حوزه اجتماعی نگرش به کارآفرینی و در حوزه زیرساختی نظام کارآمد و مدیریت ساختار کارآفرینی از مهم‌ترین عوامل مؤثر می‌باشد.

جدول ۴. مقایسه میانگین مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی روستایی با استفاده از آزمون فریدمن

متغیر	شاخص‌ها	سطح (معناداری) sig	کای اسکوتر	درجه آزادی	میانگین رتبه‌ای
فردی	انگیزه				۲۵/۵۶
	تغییر و ریسک‌پذیری				۲۵/۱۵
	روحیه کار گروهی	**۰/۰۰۰	۲۱۴/۲۵۳	۲۱	۲۵/۱۵
	شکست‌ناپذیری				۲۵/۱۰
	فقدان سرمایه‌گذار				۲۲/۳۵
اقتصادی	عدم حمایت دولت				۲۱/۹۲
	فرهنگ ضعیف ناسازگار و محافظه‌کارانه	**۰/۰۰۰	۱۶۸/۲۵۳	۴	۱۹/۵۸
	هزینه‌ها				۱۹/۰۱
اجتماعی فرهنگی	خانواده و نگرش جامعه به کار				۱۸/۷۸
	تبعیض جنسیتی				۱۸/۱۲
	محدودیت‌های اجتماعی سیاسی				۱۸/۰۲
	آگاهی و دسترسی به اطلاعات	**۰/۰۰۰	۱۷۸/۱۳۲	۳	۱۸/۰۱
زیرساختی	الگوهای موفق کارآفرینی				۱۴/۰۱
	آموزش‌های مناسب				۱۲/۱۰
	نظام کارآمد بوروکراتیک				۱۷/۶۲
	محدودیت‌های قانونی	**۰/۰۰۰	۱۷۲/۰۲۱	۴	۱۵/۷۰
	امکانات طبیعی - انسانی				۱۴/۴۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰ NS عدم معناداری * معناداری تا سطح ۰/۹۵. ** معناداری تا سطح ۰/۹۹

در پژوهش حاضر، داده‌ها باهدف سازه‌های مؤثر و موانع توسعه کارآفرینی جمع‌آوری شدند و با استفاده از مدل تحلیل عاملی (روش چرخش واریمکس) تحلیل انجام شد. پیش از استفاده از روش تحلیل عاملی می‌بایست از بالابودن ضرایب همبستگی نمره بین سؤالات پرسش‌نامه اطمینان حاصل کرد. باتوجه به بالابودن ضریب همبستگی بین سؤال‌های پرسش‌نامه که در نتایج آزمون کایزر - مایر - اولکین و آزمون کرویت بارتلت و image-Anti نشان داده شده است می‌توان نتیجه گرفت که انجام تحلیل عاملی توجیه دارد. پس از اطمینان از این پیش‌فرض تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی و با استفاده از چرخش واریماکس روی پاسخ‌های آزمودنی‌ها درخصوص ۱۸ سؤال پرسش‌نامه انجام شد. پس از مشاهده نتایج برای استخراج عامل‌ها از مقادیر ویژه بالاتر از یک به‌عنوان ملاک انتخاب استفاده شد.

جدول ۵. مقادیر بارهای عاملی قابلیت‌ها و موانع توسعه کارآفرینی

گروه	عبارت	ماتریس گویه‌ها در تحلیل عاملی
فردی	انگیزه	۰/۸۸
	تغییرپذیری و انجماد فکری	۰/۷۹
	ریسک‌پذیری	۰/۶۱
	شکست‌ناپذیری	۰/۶۶
	روحیه کار گروهی	۰/۵۹
اقتصادی	فقدان سرمایه‌گذار	۰/۸۸
	عدم حمایت دولت	۰/۷۹
	فرهنگ ضعیف ناسازگار و محافظه‌کارانه	۰/۶۸
	هزینه‌ها	۰/۸۸
اجتماعی فرهنگی	خانواده و نگرش جامعه به کار	۰/۵۳
	تبعیض جنسیتی	۰/۷۱
	محدودیت‌های اجتماعی سیاسی	۰/۶۸
	آگاهی و دسترسی به اطلاعات	۰/۸۶
	الگوها	۰/۷۸
زیرساختی	آموزش‌های مناسب	۰/۷۱
	نظام کارآمد بوروکراتیک	۰/۸۸
	محدودیت‌های قانونی	۰/۵۱
	امکانات طبیعی - انسانی	۰/۶۸

جدول ۶. نتایج آزمون KMO و بارتلت برای تعیین روایی پرسش‌نامه

آزمون kmo	آزمون کرویت بارتلت	Anti - i - rage	درجه آزادی	سطح معناداری
۰/۸۱	$\chi^2 = 1221$	بالاتر از ۰/۶۰	۹۱	۰/۰۰۰

تحلیل قابلیت‌ها و موانع با استفاده از تحلیل عاملی

با تحلیل سازه‌ها و قابلیت‌های مؤثر نشان داده شد در بین قابلیت‌ها، انگیزه و عدم انجماد فکری مؤثرترین سازه در توسعه کارآفرینی هستند. جدول ۷، مقدار ویژه عوامل مربوط به موانع توسعه کارآفرینی را در محدوده مطالعه شده نشان می‌دهد. در بخش موانع، متغیرهای مربوط به عوامل فردی از جمله انگیزه و انجماد فکری و عدم ریسک‌پذیری، نخستین مانع مؤثر در ایجاد کسب‌وکار به شمار می‌آیند که با افزایش اعتماد به نفس و انگیزه دادن می‌توان حضور فعال روستاییان را در عرصه‌های مختلف کسب‌وکار فراهم کرد. با آنکه صاحب‌نظران بر این باورند که کارآفرینی از درون افراد شروع می‌شود و انگیزه محرک آن است، اطلاعات حاصل از مطالعات میدانی نشان می‌دهند که این افراد فاقد انگیزه و ویژگی‌های فردی لازم جهت کارآفرینی هستند. دومین عامل مؤثر در توسعه نیافتگی کارآفرینی موانع اقتصادی و عدم حمایت دولت است. نقش و تأثیر این عامل در راه‌اندازی و تداوم فعالیت کارآفرینی بر کسی پوشیده نیست. عامل سوم، موانع اجتماعی- فرهنگی است. عواملی چون محدودیت‌های خانوادگی و جنسیتی و عدم آموزش‌های لازم از دیگر موانع توسعه کارآفرینی است. با آنکه صاحب‌نظران بر این باورند که کارآفرینی امری آموختنی است، اطلاعات حاصل از مطالعات میدانی نشان می‌دهند که روستاییان از آموزش‌های تأثیرگذار و کارآمد بهره نبرده‌اند. آخرین عامل، مربوط به عوامل زیرساختی است، این روستا از لحاظ زیر ساختی شرایط لازم را به منظور توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه دارد و

توسط مسئولان و برخی افراد روستا شناسایی شده است لذا با وجود مشاهدات و اطلاعات میدانی می‌توان اذعان داشت این عامل تأثیر زیادی به عنوان چالش بر سر راه کارآفرینی ندارد.

جدول ۷. مقدار ویژه و واریانس عوامل مربوط به موانع توسعه کارآفرینی

عوامل	فردی	اقتصادی	اجتماعی فرهنگی	زیرساختی
انگیزه	۰/۸۸			
انجماد فکری	۰/۷۹			
ریسک پذیری	۰/۶۱			
فقدان سرمایه‌گذار		۰/۸۸		
عدم حمایت دولت		۰/۷۹		
خانواده و نگرش جامعه به کار			۰/۵۹	
تبعیض جنسیتی			۰/۷۱	
محدودیت‌های اجتماعی سیاسی			۰/۶۸	
آگاهی و دسترسی به اطلاعات			۰/۸۶	
الگوها			۰/۷۸	
آموزش‌های مناسب			۰/۸۱	
نظام کارآمد بوروکراتیک				۰/۸۸
محدودیت‌های قانونی				۰/۵۱
امکانات طبیعی - انسانی				۰/۶۸

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پدیده بیکاری یکی از مهم‌ترین پدیده‌های اجتماعی است که در چارچوب هر نظام اقتصادی از بین بردن آن به عنوان یک هدف ایده‌آل و محور اصلی مورد توجه قرار گرفته است. نبود فرصت‌های شغلی موجب مهاجرت گسترده نخبگان روستایی به شهرها و خالی شدن روستاها از نیروی فعال و نخبه شده است و خود به ایجاد حلقه بسته بیکاری و توسعه‌نیافتگی در این مناطق می‌انجامد. در دهه‌های اخیر به منظور رفع این معضل، تمرکز سیاست‌های توسعه اقتصادی بر گسترش کسب و کارهای کوچک و کارآفرینانه روستایی به عنوان راه‌حلی برای کاهش فقر، افزایش بهره‌وری و رقابت، تقویت تحولات اجتماعی، بهبود جهت‌گیری تجاری، اشتغال‌زایی و افزایش ارزش افزوده است و با ایجاد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی روستا، اهمیت بسیاری بر رشد و توسعه و بسیج منابع جهت بهبود عملکرد اقتصادی در جهت نیل به توسعه پایدار در نظر گرفته شده است، اما با چالش‌های خاصی نیز مواجه است. محققان کشور برای تسهیل اجرای چنین سیاست‌هایی، به تبیین چالش‌هایی که بر سر راه آن‌ها قرار دارد پرداخته و راه‌حلی ارائه داده‌اند. اصولاً موانع و چالش‌های کارآفرینی در مناطق روستایی را می‌توان شامل موانع فردی، اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی و ساختاری دانست که بایستی ضمن تبیین دقیق آن‌ها، برای رفع هر یک، اقدامات مؤثری انجام داد. در این ارتباط مهم‌ترین راهبردهای تقویت‌کننده کارآفرینی روستایی ظرفیت‌سازی، توانمندسازی و تسریع رشد از طریق تحرک‌بخشی هستند. با توجه به یافته‌های حاصل از فعالیت میدانی و کتابخانه‌ای و مصاحبه با روستاییان موانع فردی بیشترین تأثیر را در تقویت کارآفرینی

در این روستا دارند، موانع اقتصادی رتبه دوم، موانع اجتماعی- فرهنگی رتبه سوم و نهایتاً موانع زیرساختی در پایین‌ترین رتبه قرار دارد، لذا پیشنهادات زیر با توجه به نتایج حاصله ارائه می‌شود.

- زمینه‌های توسعه کارآفرینی جوانان باید فراهم شود. بسیاری از برنامه‌های فعلی یا در مراکز شهری تهیه شده‌اند یا به طور خاص برای محیط‌های روستایی ساخته نشده‌اند. برای رسیدن به نتایج مثبت باید کنش متقابل بین ابعاد مختلف وجود داشته باشد و منافع مشترک را برای ادامه حیات اقتصاد روستایی مدنظر قرار داد.
- انگیزه‌دهی و کمک به افزایش اعتماد به نفس روستاییان و تقویت استعداد محلی
- آموزش، آگاهی و اطلاع‌رسانی با کمک از الگوهای کارآفرینان برتر و نقش مثبت آن‌ها
- حمایت‌های دولت و نهادهای محلی و یاری‌رسان از طریق اعطای اعتبار و همراهی با روستاییان

منابع و مأخذ

- ابراهیمی، محمدصادق، خاتون آباد، سید احمد و بنی‌اسدی، ندا، (۱۳۹۳)، مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان کرمان)، فصلنامه کارآفرینی و کشاورزی، دوره ۱، شماره ۱، گرگان، ۹۲-۸۳.
- افتخاری، عبدالرضا، سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۹۲)، توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی، تهران، انتشارات سمت.
- ایزدی، بنت الهدی، رضایی مقدم، کوروش، اسدالله پور، علی، (۱۳۹۴)، سازه‌های مؤثر و موانع تحقق توسعه کارآفرینی در مشاغل خانگی بخش کشاورزی در مناطق روستایی شیراز. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۱۲، شماره ۱.
- باقری، مسعود و نمازیان، مریم، (۱۳۹۱)، موانع کارآفرینی در ایران، نقش بومی سازی و راهکارها، کنفرانس ملی.
- دادور خانی، فضیله، (۱۳۹۷)، بنیان‌های برنامه‌ریزی در فضاهای متغیر روستایی. انتشارات دانشگاه تهران.
- رضایی، بیژن، نجف پور، هدی و نادری، نادر، (۱۳۹۶)، موانع و راهکارهای توسعه کارآفرینی سبز در شهرستان کرمانشاه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۶، شماره ۲، تهران، ۷۸-۵۹.
- زالی، محمدرضا، رضوی، مصطفی (۱۳۸۷). موانع توسعه کارآفرینی در ایران، تهران: انتشارات دانشکده کارآفرینی، دانشگاه تهران.
- سرمد، زهره، بازرگان، عباس، حجازی، الهه، (۱۳۸۷)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، انتشارات آگاه، تهران.
- عباس‌زادگان، سیدمحمد و فتوت، احمدرضا، (۱۳۸۴)، کاربرد روایی و پایایی در پژوهش، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.
- عنابستانی، علی اکبر، جهانتیغ، حسنعلی، (۱۳۹۷)، بررسی چالش‌های توسعه کارآفرینی سبز دریاچه‌ای در منطقه سیستان، فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی جغرافی، سال هشتم، شماره چهارم.
- قاسم‌زاده، راضیه و همکاران، (۱۳۹۶)، بررسی چالش‌ها و موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی مطالعه موردی (شهرستان سبزوار). همایش ملی بررسی راهکارهای مدیریت توسعه کارآفرینی روستایی در ایران، مشهد.
- قدیری معصوم، مجتبی، چراغی مهدی، کاظمی، نسربین و زارع، زهره، (۱۳۹۳)، تحلیل موانع توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی (مورد: دهستان غنی بیگلر)، شهرستان زنجان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۷، ۱۷-۳.

- مهرعلیزاده، بداله و چینی پرداز، رحیم، (۱۳۸۳)، روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌های آماری و آزمون فرضیه در علوم اجتماعی و مدیریت، انتشارات کتابیران، تهران.
- یاسوری، مجید، امامی، سیده فاطمه، (۱۳۹۶)، کارآفرینی روستایی در ایران و جهان (موانع و چالش‌ها). همایش ملی بررسی راهکارهای مدیریت توسعه کارآفرینی روستایی در ایران، مشهد.
- یاسوری، مجید، باسط قریشی، محمد و وطن خواه، ژیلدا، (۱۳۹۴)، تحلیل موانع و راهکارهای توسعه کارآفرینی زنان روستایی دهستان گوراب پس فومن، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۶، شماره ۲، تهران، ۳۲۳-۳۴۲.
- Abd Razak, A. Wan, F. Haris, Md and Ahmad K.(2012). Preliminary Study of Rural Entrepreneurship Development Program in Malaysia). Journal of Global Entrepreneurship. Vol 2. No,1.
- Alison, M. (1990). Entrepreneurship: An International prespective, Oxford, Jordan Haill, Linacre House.
- Caliendo, M., Fossen, F. and Kritikos, A. (2009). Risk attitudes of nascent entrepreneurs – new evidence from an experimentally validated survey. Small Business Economics 32(2), 153-167.
- Degei, A.C., Martin, S. (2009). An integrated Methodology for incubation of Business Ideas in Rural Community in Portugal.
- Fornahl, D. (2003), Entrepreneurial activities in a regional context. In: Fornahl, D. and Brenner, T. (eds.), Cooperation, Networks and Institutions in Regional Innovation Systems. Cheltenham: Edward Elgar, 38-57.
- Hall, j. k, Daneke, g. a, and Lenox. M. j., (2010). Sustainable development and entrepreneurship: past contributions and future directions, Journal of business venturing, Vol 25, No 5, Pp 439- 448.
- Harare. (2012). Sustainable Millennium Framwork for managing Entrepreneurship in developing Countries in africa (Zimbabwe Case Study). Journal of Global Entrepreneurship. Vol 2. No,1.
- Iskandarini.(2013). The Impact of Entrepreneurial Barrier Toward Entrepreneurial Intention for Decreasing Unemployment through Community Empowerment. The 5th Indonesia International Conference on Innovation, Entrepreneurship, and Small Business.
- Krueger, N., Reilly, M. and Carsrud, A. (2000). Competing models of entrepreneurial intentions. Journal of Business Venturing 15, 411-432.
- Maria Rosario, T and et al. (2021). Rural communities as a context for entrepreneurship: Exploring perceptions of youth and business owners. Journal of Rural Studies.
- Miguel, A. María, S. María,T. (2021). The role of entrepreneurship in different economic phases. Journal of Business Research 122.
- Niels, B. Jolanda, H. Veronique, S. Mirjam van, P. Ingrid, V. (2011). Entrepreneurship and Role Models. Journal of Economic Psychology.
- Petrin, T.(1994). Entrepreneurship as an economic force in rural development. Keynote paper presented at the 7th FAO/REU International Rural Development Summer School, Herrsching, Germany.
- Shane, Scott, Venkataraman , S. (2003). the promise of entrepreneurship as a field of research, Academy of Management Review, Vol.25: pp217-226.

Sule, M. (2013). The role of entrepreneurship education on job creation among youths in Nigeria. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*. Vol 15 . PP 87-96.

